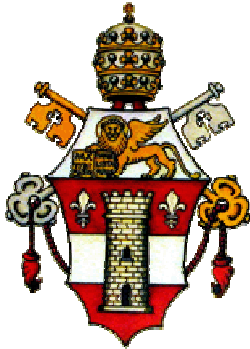

“NIET ZO WOEST EN MEER VLEES OP DE BOTTEN!”

Menselijke leeuw in het wapen van paus Johannes XXIII

Op de late namiddag van 18 oktober 1958 komt er na een kort conclaaf van vier dagen witte rook uit de Vaticaanse schoorsteen. Een teken dat de kardinalen in de Sixtijnse kapel uit hun midden een paus hebben gekozen: de 77-jarige kardinaal Roncalli, die zich Johannes XXIII noemde.

Een nieuwe paus betekent ook: een nieuw wapen. Niet zomaar een wapen, want in de kerkelijke heraldiek (de wetenschap die zich bezighoudt met de betekenis van de wapenschilden) worden duidelijk omschreven normen gehanteerd, ook als het een pauselijk wapen betreft (zie kadertekst).

Leeuw en toren

Elke paus voert zijn eigen, persoonlijk wapenschild; dus ook paus Johannes XXIII. Hij was zeker geen leek op het terrein van de kerkelijke heraldiek. Toen hij nuntius in Parijs was, maakte hij samen met zijn oude vriend en aartsbisschop Bruno Bernard Heim – destijds een van de leidende figuren op dit terrein – een begin met de hervorming ervan. Hoewel hij zelf van eenvoudige afkomst was en zijn vader geen familiewapen voerde, interesseerde hij zich al als bisschop, kardinaal en patriarch opmerkelijk voor zijn eigen wapen. Als priester koos hij voor de toren die ook in het wapen van zijn geboorteplaats Sotto il Monte stond. Als patriarch van Venetië liet hij – in lijn met de Venetiaanse traditie - de gevleugelde leeuw van Sint Marcus in zijn wapen plaatsen.

Enkele dagen vóór zijn verkiezing was zijn oude vriend en aartsbisschop Bruno Bernard Heim al aan de slag gegaan met het ontwerpen van Roncalli's wapenschild met de pauselijke tiara en de sleutels. Het kostte hem de avond van de 18^e oktober dan ook minder dan twee uur om het werk te voltooien en per luchtpost te versturen (nee, er was toen nog geen email of internet!), voordat hij afreisde naar Rome om daar de kroning van de nieuwe paus bij te wonen. Twintig uur na zijn verkiezing tot paus had Johannes XXIII het werkstuk in handen.

Maar aan de vooravond van de grote dag keurde Johannes XXIII dit eerste ontwerp in een persoonlijke audiëntie niet goed... Nee, het was niet de Venetiaanse toren die hem niet beviel. Hij moet zich heel goed bewust zijn geweest van het feit dat slechts vijf pausen vóór hem vreemde wapenfiguren in hun schilden voerden. Hoe dan ook, hij liet zijn vriend Bruno Heim weten de gevleugelde leeuw van (de evangelist) Sint Marcus te willen houden in zijn nieuwe wapen. De wens van de paus strookte in het geheel niet met de strenge heraldische regels, maar toch plaatste Bruno Heim een gouden leeuw op een zilveren veld in het schildhoofd. Maar Johannes XXIII was helaas nog niet tevreden, want hij vond de leeuw er nogal 'woest en trans-alpijns' uit zien. Hij zag liever een wat 'menschelijker' leeuw, met minder tanden en klauwen, een vriendelijk ogend dier. Niet verwonderlijk dat de nieuwe paus al snel de bijnaam 'Johannes de Goede' kreeg! Zo ontstond in de nacht van 3 november 1958 een nieuwe versie van het wapen waarop een leeuw met ingetrokken nagels te zien was. Maar hoewel deze leeuw dichter in de buurt kwam van wat de paus bedoelde, kon hij kon nóg geen genade vinden in de ogen van de

paus. Hij zou hem liever en face zien en vond hem bovendien te mager: hij mocht best wel wat meer vlees op de botten hebben! En opnieuw ging Heim aan het werk met de definitieve versie als resultaat. De bijna glimlachende leeuw beviel de paus zo goed dat hij opdracht gaf het wapen ogenblikkelijk te publiceren. Als wapenspreuk koos hij voor 'Obedia et Pax': gehoorzaamheid en vrede.

PAUSELIJK WAPEN

Sleutels

Het wapen van het pausschap bestaat uit een rood veld met daarop twee schuin gekruiste sleutels. De sleutels verschenen in de dertiende eeuw voor de eerste keer op kerkelijke vlaggen, munten en zegels. Vervolgens treffen we ze aan in en naast de wapens van de pausen. En tenslotte schuin zien we ze gekruist achter of boven het pauselijk wapen. De ene sleutel is van zilver, de andere van goud. De 'handvatten' zijn naar beneden gericht en de baarden naar boven. De sleutels worden bijgehouden door een rood koord en bekroond door een pauselijke tiara van goud en zilver met een rode voering. De kleur rood geldt al sinds de Middeleeuwen als de kleur van de kerk en van het pausschap. De sleutels symboliseren de macht om te binden en te ontbinden, zoals Jezus die aan de apostel Petrus verleende (Mattheus 16, 19). De gouden sleutel aan de (heraldische) rechterzijde staat daarbij voor de macht die zich tot in de hemel uitstrekt, de zilveren sleutel aan de (heraldische) linkerzijde voor de macht over de gelovigen op aarde. De handvatten van beide sleutels zijn naar beneden gericht omdat zij in handen zijn van de paus als Christus' plaatsbekleder op aarde. Hun baarden zijn uitgesneden in de vorm van een kruis om aan te geven dat dit alles door de kruisdood van Christus verkregen is. Ze wijzen omhoog omdat de macht om te binden en te ontbinden tot in de hemel werking heeft. De beide sleutels zijn met een rood koord samengebonden om aan te geven dat ze gezamenlijk verleend zijn en bij elkaar horen.

Tiara

De tiara (drievoudige kroon) symboliseert niet alleen de heerschappij van de paus over de strijdende, de lijdende en de triomferende Kerk, maar ook zijn drievoudig ambt als priester, herder en leraar. De tiara is waarschijnlijk voortgekomen uit een witte muts in de vorm van een suikerbrood die afkomstig was uit het Oosten. Een eerste kroon rondom deze muts verscheen tussen de negende en de elfde eeuw, mogelijk omdat de pausen in die tijd ook wereldlijke macht kregen. De tweede kroon werd door paus Bonifatius VIII (1294-1303) toegevoegd en de derde tenslotte door paus Benedictus XI (1303-1304) of Clemens V (1305-1314). Sindsdien is de tiara met drie kronen het symbool van de pauselijke soevereiniteit en waardigheid. Als heraldisch 'versiersel' komt de tiara voor het eerst voor bij het wapen van paus Johannes XXII (1316-1334). Nadat paus Paulus VI al symbolisch afstand had gedaan van de tiara en paus Johannes Paulus I niet meer daarmee gekroond is, heeft tenslotte paus Benedictus XVI in 2005 ook afstand gedaan van de tiara in het pauselijk wapen en deze vervangen door een mijter. Welke gevolgen dit heeft voor het embleem, het wapen en de vlag van het pausschap als instituut is momenteel nog onbekend.

Bronnen

- Bruno Bernard Heim, *Kerkelijke heraldiek van 1270 tot Johannes Paulus II Altiora-Helmond, Averbode-Helmond*, 1980. ISBN 90 252 6950 8 (NL); 90 317 0216 1 (B)
- Wikipedia, *Pauselijk wapen, Kerkelijke heraldiek, Wapen van paus Johannes XXIII*.

Jan Simons